

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет
Кафедра географія України

РЕКРЕАЦІЯ ТА ТУРИЗМ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Економічна географія

Спеціалізація: Географія рекреацій та туризму

Кваліфікаційна робота бакалавра

Студента IV курсу

ОР Бакалавра

Коваля Дениса Ярославовича

Науковий керівник:

доцент кафедри географії України,

кандидат географічних наук

Арїон Оксана Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ	7
1.1. Сутність та поняття рекреації та туризму	7
1.2. Класифікація рекреаційно-туристичних ресурсів	12
1.3. Принципи і фактори розвитку рекреації та туризму	18
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	23
2.1. Загальна характеристика рекреаційно-туристичного потенціалу регіону ...	23
2.1. Аналіз розвитку сфери рекреації та туризму Кіровоградської області	28
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	39
3.1. Огляд сучасних викликів та перспектив розвитку рекреаційно- туристичного потенціалу Кіровоградської області	39
3.2. Рекомендації з вдосконалення використання рекреаційно-туристичних ресурсів Кіровоградської області	46
Висновки до розділу 3	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження теми рекреації та туризму Кіровоградської області зумовлена важливістю розвитку внутрішнього туризму як ключового компонента соціально-економічного розвитку регіону в контексті сучасних трансформаційних процесів та глобалізації. Кіровоградська область володіє значними природними, історико-культурними ресурсами, які залишаються недостатньо дослідженими та використовуваними для рекреаційно-туристичної діяльності. У сучасних умовах, коли туризм стає важливим чинником регіонального розвитку, підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів є надзвичайно важливим завданням. Дослідження спрямоване на комплексний аналіз рекреаційного потенціалу Кіровоградської області, включаючи природні, історико-культурні та соціально-економічні ресурси. Важливим аспектом є оцінка сучасного стану туристичної інфраструктури, виявлення проблем та перешкод для розвитку туризму, а також розробка стратегій та рекомендацій щодо покращення туристичних послуг і підвищення їх якості. Зважаючи на зростаючий інтерес до внутрішнього туризму в Україні, дослідження може мати вагоме практичне значення для державних і місцевих органів управління, підприємців туристичної сфери, а також науковців, що займаються питаннями регіонального розвитку. Результати дослідження сприятимуть формуванню ефективної стратегії розвитку рекреації та туризму, що, в свою чергу, сприятиме економічному зростанню, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості життя населення регіону.

Мета цього дослідження полягає у всебічному аналізі рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області та оцінці ефективності його використання та розробці рекомендацій для подальшого розвитку туристичної інфраструктури регіону, щоб підвищити регіону конкурентоспроможності на ринку внутрішнього туризму. **Об'єктом дослідження** є рекреаційно-туристичний потенціал Кіровоградської області. **Предметом дослідження** є процеси та механізми розвитку рекреації та туризму в Кіровоградській області, їх вплив на соціально-економічний розвиток регіону. **Завдання дослідження:**

1. Дослідити сутність та поняття рекреації та туризму, визначити основні підходи до їхнього вивчення та провести класифікацію рекреаційно-туристичних ресурсів, що існують у Кіровоградській області.
2. Визначити принципи і фактори, які впливають на розвиток рекреації та туризму в регіоні і здійснити загальну характеристику рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області.
3. Проаналізувати тенденції розвитку сфери рекреації та туризму в регіоні та оцінити ефективність використання рекреаційно-туристичних ресурсів.
4. Визначити сучасні виклики та перспективи розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області та розробити рекомендації щодо використання рекреаційно-туристичних ресурсів регіону з урахуванням сучасних тенденцій та потреб.

У роботі використано кілька наукових методів для забезпечення комплексного аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області. Метод аналізу використано для детального розгляду окремих складових рекреаційно-туристичних ресурсів, їх характеристик та стану розвитку. Синтез застосовано для об'єднання отриманих результатів аналізу у цілісну картину, що дозволяє побачити взаємозв'язки та взаємовпливи різних чинників. Індукція та дедукція слугували для формулювання загальних висновків на основі окремих спостережень та даних, а також для перевірки гіпотез і теоретичних положень шляхом конкретних прикладів з регіону. Описовий метод дав змогу детально описати сучасний стан рекреаційно-туристичної сфери області, окреслити наявні проблеми та виклики, а також перспективи розвитку. Метод узагальнення використовувався для формулювання загальних висновків та рекомендацій на основі отриманих даних і проведених аналізів, що дозволило сформулювати практичні рекомендації щодо покращення використання рекреаційно-туристичних ресурсів Кіровоградської області. Використання цих методів забезпечило системний та цілісний підхід до дослідження, що сприяло отриманню обґрунтованих та науково підтверджених результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні та поглибленні знань про рекреаційно-туристичний потенціал Кіровоградської області. Отримані результати можуть бути використані для подальших наукових розвідок у сфері рекреації та туризму, а також для розробки нових теоретичних моделей та концепцій регіонального розвитку. **Практичне значення** полягає у розробці рекомендацій щодо ефективного використання рекреаційно-туристичних ресурсів Кіровоградської області. Запропоновані рекомендації можуть бути використані місцевими органами влади, підприємцями та громадськими організаціями для розвитку туристичної інфраструктури, покращення якості туристичних послуг та підвищення привабливості регіону для туристів. Це сприятиме економічному зростанню, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя місцевого населення.

Вивчення рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області базується на широкому колі джерел, які охоплюють різні аспекти цієї тематики.

Дослідження опирається на праці, що аналізують як теоретичні, так і практичні питання організації та розвитку туризму. Основним джерелом для розуміння туристичних термінів є глосарій від UNWTO, який встановлює стандарти і терміни в цій сфері. Ірина Іртищева, Микола Стегней і Наталія Оршоя в своїй праці "Balanced development of tourism and resort and recreational sphere" аналізують збалансований розвиток туризму на міжнародному, національному та регіональному рівнях, що є важливим для розуміння макроекономічних аспектів розвитку туризму. Олександр Нод у своїй роботі "Conceptual basis of strategic guidelines for balanced regional development of the tourism industry" розглядає концептуальні засади стратегічних орієнтирів для збалансованого регіонального розвитку туристичної галузі, що дає змогу побачити перспективи розвитку туризму в Кіровоградській області в контексті загальноукраїнської стратегії. Володимир Семенов і Дмитро Маснюк у дослідженні "Essential determinants, principles and classification of tourism" розкривають суттєві детермінанти, принципи і класифікацію туризму, що є фундаментом для подальших практичних рекомендацій. Праця Уляни Ткач

"Sustainable development of the region's tourism sphere" надає теоретичну базу для оцінки умов і перспектив сталого розвитку туризму. Жанна Богданова і Юлія Давидюк аналізують поняття та види туристичної діяльності в Україні, що є корисним для розуміння місцевих особливостей. Екологічний паспорт Кіровоградської області надає дані про екологічний стан регіону, що є важливим для планування екологічно стійкого туризму. Загальна характеристика Кіровоградської області та праці Анни Закревської про курортно-рекреаційні ресурси регіону забезпечують детальну інформацію про природні та культурні ресурси, які можуть бути використані для розвитку туризму. Дослідження Олександра Колотухи і Віталія Соколовського "Використання рекреаційно-туристського потенціалу Кіровоградської області для розвитку внутрішнього туризму" надають конкретні рекомендації щодо розвитку місцевого туризму. Монографія Колотухи "Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області" містить наукові розвідки та практичні поради щодо підвищення туристичного потенціалу регіону. Праці Степана Кузика "Географія туризму" та Ганни Кулешової "Туристсько-рекреаційні ресурси світу" надають теоретичні основи для розуміння географії та управління туристичними ресурсами, що є корисним для стратегічного планування. Володимир Кучеренко в аналізі наукових підходів до визначення рекреаційно-туристичної діяльності розкриває різні методологічні аспекти цієї тематики, що є важливим для комплексного розуміння розвитку туризму. Марина Мальська та Володимир Худо у навчальному посібнику "Туристичний бізнес: теорія та практика" детально розглядають основи туристичного бізнесу, що може бути корисним для практичної реалізації туристичних проектів у Кіровоградській області.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів та підрозділів, списку використаних джерел та літератури, було введено 38 позицій літератури та джерел, робота має об'єм у 57 сторінок, з них основного тексту – 51.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та поняття рекреації та туризму

У сучасному світі відпочинок, рекреація, туризм і оздоровлення мають величезну соціальну цінність. За останні кілька десятиліть значення туризму та рекреації неухильно зростає. Ця тенденція значною мірою зумовлена зростанням доходів в економічно розвинених країнах, вищим рівнем загальної освіти, прогресом транспорту та іншими факторами. Індустріалізація цивілізації, забруднення навколо великих промислових зон і підвищений психологічний стрес через швидкий темп життя змушують людей шукати відпочинку та відновлення в екологічно чистих і процвітаючих регіонах по всьому світу. В Україні туристи мають змогу не лише відпочити та відновити фізичне здоров'я, а й познайомитися з історією та культурою нації. Сектор туризму стає все більш важливою частиною економіки сучасних держав, що призводить до більш складної та різноманітної галузі. З'являються нові типи та підвиди туризму, і теоретики прагнуть зрозуміти та класифікувати ці розробки. [19]

Слід відзначити, що у теоретичному плані рекреація і туризм розглядаються як: галузь сучасної національної та регіональної економіки; напрям соціально-економічної політики держави та її регіонів; технологія задоволення рекреаційних потреб і бажань; сферу задоволення прав і потреб громадян на відпочинок, подорожі та оздоровлення. З метою конкретизації об'єкта досліджень звернемося до аналізу наукових підходів та концепцій при визначенні ключових дефініцій, включаючи поняття «туризм» та «рекреація».

Н. П. Сироїд зазначає, що туризм можна розглядати з кількох точок зору:

- Як соціальне явище вона виступає методом пізнання духовних і матеріальних цінностей, створених людством.
- З точки зору тимчасового виїзду, йдеться про виїзд осіб за межі постійного місця проживання.
- Як спосіб залучення іноземної валюти в країну, він стимулює національну економіку.

- Як система підприємств він охоплює суб'єктів, які прямо чи опосередковано взаємодіють на туристичному ринку, надаючи послуги, роботи та товари, необхідні та достатні для полегшення туристичного процесу.
- Як підсистема ширшої соціально-економічної системи країни вона передбачає взаємодію між туристичною інфраструктурою (об'єктами туризму) і туристами (суб'єктами туризму).
- Як економічний сектор, він пов'язаний з обслуговуванням людей, які перебувають поза місцями постійного проживання.
- Як сукупність відносин і явищ вона виникає під час пересування і перебування людей у місцях, відмінних від їх звичайного місця проживання та роботи.

Дещо іншу позицію можемо зустріти у дослідженнях вітчизняної науковиці Ж. А. Богданової, яка пропонує більш детальне визначення, зазначаючи, що туризм включає два ключові аспекти. По-перше, це діяльність особи (споживача туристичних послуг), спрямована на задоволення потреб, пов'язаних із відпочинком, лікуванням, навчанням, підприємницькою діяльністю та іншими цілями, що зумовлює необхідність тимчасового переселення з місця основного проживання. Ця діяльність породжує різноманітні соціально-економічні відносини. По-друге, туризм – це форма бізнесу, спрямована на отримання прибутку шляхом організації та надання рекреаційних послуг іншим. [7]

Представники львівської наукової спільноти М. Мальська та В. Худо зазначають, що туризм слід розглядати як вид рекреації, який передбачає подорож за межі звичайного місця проживання. Цей вид активного відпочинку поєднує відновлення працездатності з оздоровленням, навчанням, спортом, культурно-розважальною діяльністю. [18]

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про туризм», туризм розглядається як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих,

пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. [27]

Відзначимо, що чимало науковців вважають дефініцію, закріплену в українському законодавстві некоректною. Представниця київської наукової школи О. М. Шуплат з цього приводу зазначає, що законодавча дефініція зосереджується виключно на споживчому аспекті, визначаючи туризм лише як тимчасовий від'їзд людини. Послідовно такий підхід не охоплює діяльність постачальників послуг, таких як туроператори та турагенти, у своєму визначенні туризму. У результаті туризм визнається не як соціальні відносини, а як одностороння дія індивіда, спрямована на самостійне задоволення особистих потреб. [27]

Доцільним вбачаємо запропонувати і власне визначення поняття «туризму» згідно з яким туризм – це багатогранне соціальне, культурне та економічне явище, яке передбачає переміщення людей у місця за межами їхнього звичного середовища з особистими чи професійними цілями, охоплюючи діяльність, спрямовану на відпочинок, оздоровлення, освіту, бізнес та інші цілі, створюючи таким чином різноманітні соціальні економічні відносини та надання платформи для отримання прибутку підприємствами шляхом організації та сприяння цьому досвіду. Слід зауважити, що в межах цього дослідження туризм розглядатиметься саме в такому розумінні.

Зважаючи на вищезазначене слід зауважити, що основні функції туризму поділяють на кілька ключових груп, що підкреслює його міждисциплінарний та інтегративний характер [4]:

- Економічні функції - включають виробництво, формування доходу, сприяння зайнятості, економічне вирівнювання, зовнішньоекономічну діяльність і відновлювальні функції.
- Гуманітарні функції - охоплюють функції розвитку, освіти, мотивації, відпочинку, оздоровлення та оздоровлення, сприяння особистому зростанню та добробуту.

- Екологічні функції - зосереджені на захисті навколишнього середовища та розвитку екологічної свідомості серед населення.
- Соціальні функції - включають культурний і когнітивний розвиток, культурний обмін і запозичення, спілкування, зміну ролей і компенсаційну діяльність, посилення соціальної єдності та розуміння.

Окресливши дефініцію та сутність туризму звернемося до аналізу підходів щодо визначення концепції рекреації. На думку авторів Великої Української Енциклопедії, рекреація, що походить від латинського терміну «recreatio», що означає відновлення, є багатограним поняттям, яке можна розглядати з двох сторін: відпочинок, оздоровлення, культурна, пізнавальна та інша діяльність людини, яка здійснюється у спеціально відведених місцях з відповідною інфраструктурою, розташованих за межами постійного місця проживання (наприклад, біля моря, річок, озер, лісопарків, гідропарків, гірських районів тощо); у громадських і виробничих будівлях під рекреацією розуміють приміщення, призначені для короткочасного відпочинку персоналу і відвідувачів від основної діяльності, такі як широкі коридори, фойє, проходи і галереї в музеях, навчальних закладах, медичних закладах, адміністративних будівлях тощо. [28] На нашу думку, в межах нашого дослідження більш доречним є розгляд саме першого значення, оскільки це поняття передбачає саме туристичний контекст поняття. Доволі слушно з цього приводу зазначає В. С. Кучеренко, підкреслюючи, що рекреація є набагато ширшим поняттям, ніж «туризм», охоплюючи майже всі види діяльності, якими людина займається у свій вільний час поза межами постійного місця проживання. Навпаки, «туризм» - це більш конкретне та цілеспрямоване поняття, яке передбачає споживання послуг, таких як придбання продуктів, товарів чи послуг, а також використання ресурсного потенціалу території. Рекреація — це розширене відтворення людських сил — фізичних, інтелектуальних і емоційних — або діяльність, спрямована на відновлення продуктивних здібностей людини. Термін «рекреація» був введений римлянами і спочатку асоціювався з оздоровленням і відновленням сил. Нині воно охоплює соціальні, економічні, психологічні та

біологічні аспекти. З часом поняття «рекреації» значно розширилося. Спочатку визначене як відновлення людських сил, втрачених під час пологів, воно перетворилося на комплексне поняття, яке включає:

- Короткочасний відпочинок;
- Туризм та його різні форми;
- Лікування;
- Різноманітні види діяльності, якими люди займаються під час відпочинку, часто на специфічних, пристосованих територіях. [17]

Вітчизняна науковиця Ю. В. Давидюк зазначає, що рекреація – це поняття, тісно пов'язане з туризмом, але воно охоплює ширший спектр видів діяльності. Рекреація – це процес оздоровлення людей у вільний час, причому рекреаційні потреби є невід'ємною частиною суспільних потреб і розвиваються за загальними суспільними законами. На формування і розвиток цих потреб впливають збільшення вільного часу і якісні зміни в його структурі, а також значні зрушення в характері життя людини, викликані науково-технічною революцією. [8] Послідовно, рекреаційний туризм – це вид туризму, спрямований на відпочинок для фізичного та/або психічного омолодження. До форм рекреаційного туризму відносять оздоровчий, пізнавальний, екологічний, спортивний туризм, а також їх поєднання. [13]

Рекреаційний туризм поділяється на лікувально-оздоровчий і відпочинково-оздоровчий туризм. Ці підтипи відрізняються, але доповнюють один одного. Відпочинково-оздоровчі потреби можна задовольнити в загальнооздоровчих закладах, тоді як лікувальні потреби вимагають спеціалізованих курортних закладів. Під час дозвіллево-оздоровчої діяльності можуть використовуватися лікувальні процедури, і навпаки, елементи активного дозвілля включаються в лікувальний туризм. Однак центральним напрямком рекреаційного туризму є терапевтичний туризм (курортно-терапевтичний або лікувально-оздоровчий), який вважається традиційним видом, який процвітає в районах зі сприятливим кліматом і лікувальними ресурсами або де розроблені спеціальні технології лікування. Значення лікувального туризму в сучасності

зростає у зв'язку з негативним впливом на здоров'я людей швидкого способу життя, стресів, перевантаження інформацією, несприятливої екологічної обстановки. Лікувальні тури, які вимагають відносно тривалого перебування (2-3 тижні) і більш розвинутого сервісу, відносно дорогі і вигідні для організаторів турів порівняно з іншими видами туристичних продуктів. Туризм задовольняє потребу людей у відпочинку, змінюючи навколишнє середовище. Люди почали подорожувати саме туди, де вони можуть відпочити, відпочити та відійти від звичної рутини, що дало початок рекреаційному туризму – унікальній формі діяльності, за допомогою якої люди відновлюють свої ресурси. [15]

Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасному світі відпочинок, рекреація, туризм та оздоровлення мають величезну соціальну цінність. Протягом останніх кількох десятиліть значення туризму та рекреації невпинно зростає, що обумовлено зростанням доходів у розвинених країнах, вищим рівнем освіти, прогресом у транспорті та іншими факторами. Індустріалізація суспільства, забруднення навколишнього середовища поблизу великих промислових зон, підвищена психологічна напруга через швидкий темп життя змушують людей шукати відпочинку та оздоровлення в екологічно чистих і благополучних регіонах. В Україні туристи можуть не лише відпочити та відновити фізичне здоров'я, а й дізнатися про історію та культуру народу. Таким чином, туристичний сектор стає важливою частиною економіки, що призводить до більш складної та різноманітної галузі, з появою нових типів і підтипів туризму, а теоретики прагнуть зрозуміти та класифікувати ці розробки.

1.2. Класифікація рекреаційно-туристичних ресурсів

Сектор туризму та рекреації є чітко орієнтованим на ресурси. Ресурси визначають її просторову організацію, напрями спеціалізації, туристичні потоки, ефективність туристично-рекреаційних закладів. Питання задоволення рекреаційних потреб здавна розглядалося як питання розвитку та раціонального використання цих ресурсів. Останнім часом у багатьох наукових працях з'являється термін «туристично-рекреаційні ресурси». Багато дослідників розглядають туризм як складову рекреації, причому туристичні ресурси є

частиною рекреаційних ресурсів, а інші – навпаки. Проте, як зазначалося раніше, вони доповнюють один одного, формуючи особливості туристсько-рекреаційного комплексу конкретного регіону.

На нашу думку влучне визначення було надано представницею волинської наукової школи Л. Черчик, яка відзначала, що до туристично-рекреаційних ресурсів належать природні речовини та об'єкти, антропогенні явища та об'єкти, які володіють сприятливими властивостями, визначними пам'ятками та характеристиками, мають споживчу цінність, слугують або можуть слугувати матеріальною основою для організації лікування, оздоровлення, рекреації, туризму та розвитку людини в певний час з використанням існуючих технологій і матеріальних можливостей. [37] Найбільш популярною в науковій спільноті є класифікація туристично-рекреаційних ресурсів на наступні три типи:

- **Природні рекреаційні ресурси.** Фактори, речовини та властивості компонентів природного середовища, які мають сприятливі якісні та кількісні параметри для рекреаційної діяльності. Вони служать або можуть служити для організації відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення. Прикладами можуть бути лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), лікувально-оздоровчі фактори багатопільового використання (ліси, лікувально-кліматичні зони, поверхневі води), а також рекреаційні властивості гірських і передгірних ландшафтів, заповідних територій.
- **Культурно-історичні рекреаційні ресурси.** Створені людиною пам'ятки культури, які мають просвітницький інтерес, соціальне та виховне значення та можуть бути використані для задоволення духовних потреб населення.
- **Соціально-економічні рекреаційні ресурси.** Матеріально-технічна база рекреаційних закладів, частини матеріального виробництва, що безпосередньо забезпечують рекреаційні потреби, об'єкти інфраструктури, що використовуються для відпочинку, а також трудові ресурси, зайняті в рекреаційній сфері. [35 ; 38]

Розглянемо кожну з груп детальніше. Природні туристсько-рекреаційні ресурси - це активи, які використовуються для збереження та підтримки здоров'я людини. Ці ресурси можна класифікувати як окремі елементи природи або як частину природного комплексу. Групи природних туристичних ресурсів можна також класифікувати за кількома критеріями:

- За походженням:
  - **Фізичні.** Неживі природні компоненти (геологічні, кліматичні, гідрологічні, теплові ресурси).
  - **Біологічні.** Живі природні компоненти (грунт, флора, фауна).
  - **Енергетична інформація.** Специфічні ноосферні поля, що підвищують привабливість (наприклад, місцевість або ландшафт).
- За видами рекреаційного використання:
  - Мінеральні води, грязі, лазні, солярії, ліси.
- За швидкістю виснаження:
  - **Вичерпні.** Ресурси, швидко зменшуються з видобутком, поділяються на:
    - **Відновлювані.** Чисте повітря, прісна вода, родючий грунт, рослинність, дика природа.
    - **Невідновлювані.** Грязі, мінеральні води.
  - **Невичерпні.** Такі ресурси, як сонячна енергія, вітер, морські припливи.
- За здатністю до самовідновлення:
  - Відновлювані джерела (ліси).
  - Невідновлювані (незворотні зміни клімату). [16]

Особливої уваги в контексті природних туристично-рекреаційних ресурсів заслуговує дослідження львівської дослідниці Н. Паньків, яка виокремлювала природні лікувальні та рекреаційні ресурси (Таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1. Природні лікувальні та рекреаційні ресурси та їх характеристики [22]

Тип ресурсу	Опис	Ключові регіони
-------------	------	-----------------

Кліматотерапія	Використання клімату для оздоровлення.	Субтропічні регіони Південної Європи, частини Азії, обидва американські континенти.
Водні ресурси	Усі водойми, які використовуються для безпечного відпочинку, включаючи моря та океани.	Середземне море, Карибський басейн, узбережжя Каліфорнії, Південно-Східна Азія, Південна Африка.
Бальнеологічні	Джерела унікальних мінеральних вод та лікувальних грязей.	Угорщина (район Будапешту), Мертве море, Таїланд, Єгипет, Греція, Австрія.
Ландшафтні	Природні ландшафти, які служать середовищем для туризму та відпочинку.	Альпи, Американські Кордильєри, Скандинавські гори, Карпати.
Лісові	Території, які використовуються для оздоровлення.	Бразилія, Індонезія, Венесуела, Конго, Росія, США, Канада, Скандинавські країни.
Орографічні	Гірські райони.	Альпи, Американські Кордильєри, Скандинавські гори, Карпати.
Флора і фауна	Біорізноманіття, яке використовується для відпочинку.	Бразилія, Індонезія, Венесуела, Конго, Росія, США, Канада, Скандинавські країни.
Кліматичні ресурси	Впливають на туристичний потік і сезонність, є природним регулятором ціноутворення в основних туристичних районах.	Субтропічні регіони Південної Європи, частини Азії, обидва американські континенти, екваторіальні та полярні регіони.
Аквальні ресурси	Водойми, придатні для безпечного відпочинку.	Середземне море, Карибський басейн, узбережжя Каліфорнії, Південно-Східна Азія, Південна Африка.
Фітотерапевтичні	Ліси, що забезпечують водозахисні, лікувальні властивості та сприятливий санітарно-гігієнічний фон.	Бразилія, Індонезія, Венесуела, Конго, Росія, США, Канада, Скандинавські країни.
Пляжні ресурси	Узбережжя з м'яким кліматом і гарними пляжами.	Лазурний берег Франції, Південна Італія, Іспанія, острови Середземного моря, Адріатика, узбережжя Чорного моря, США, Мексика, Гаваї.

Історико-культурні туристичні ресурси охоплюють сукупність як матеріальної, так і духовної спадщини, що репрезентує історичну еволюцію певної території та є об'єктами інтересу для туристів. У цю категорію входять різноманітні види пам'яток, такі як історичні пам'ятки, архітектурні споруди

різних епох, сучасні архітектурні дива, а також унікальні культурні та спортивні об'єкти.

Історико-культурне багатство, яке включає як матеріальну, так і нематеріальну спадщину народу, має важливе значення для формування його світогляду та задоволення різноманітних матеріальних потреб, у тому числі пов'язаних із туризмом. У багатьох розвинених країнах цей туристичний ресурс ефективно використовується для отримання економічної вигоди.

Наприклад, такі країни, як Італія та Франція, отримують значні доходи від вмілого управління та використання своєї багатой історичної та культурної спадщини. Багато в чому це пов'язано з великою кількістю добре збережених пам'яток, їх мистецьким значенням і ефективним наданням туристичних послуг. Знакові пам'ятки, такі як Рим, Венеція, Флоренція та Париж, щорічно приваблюють сотні тисяч туристів. [20]

Соціально-економічні рекреаційні ресурси охоплюють матеріально-технічну інфраструктуру рекреаційних установ, сегмент матеріального виробництва, що безпосередньо забезпечує рекреаційні потреби, інфраструктуру, що підтримує рекреаційну діяльність. Крім того, вони включають робочу силу, зайняту в рекреаційному секторі. Культурні цінності, пам'ятки архітектури, історичні пам'ятки, археологічні пам'ятки, етнографічні музеї та місця, пов'язані з діяльністю таких видатних діячів, як вчені, письменники, актори, політики, освітяни, робітники та фермери, також вважаються частиною соціально-економічних рекреаційних ресурсів.

Чи не найбільш деталізовану й комплексну класифікацію туристично-рекреаційних ресурсів можемо знайти у дослідженні харківських науковиць І. Л. Полчанінової та М. М. Поколодної (Таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2. Комплексна класифікація туристично-рекреаційних ресурсів [24]

Типи рекреаційних ресурсів	Приклади
Природно-географічні рекреаційно-туристичні ресурси	
Земної поверхні, фауністичні, рослинні	Орографічні, геологічні
Кліматичні, ландшафтні	Явища, процеси, природні комплекси
Земних надр, природні уніками, водні	Річки, водоспади, моря, озера, лимани, океани, водосховища, канали, термальні джерела, гейзери, мінеральні джерела
Природно-антропогенні рекреаційно-туристичні ресурси	
Природного походження	Загально-державного значення, місцевого значення, регіональні ландшафтні парки, природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища
Антропогенного походження	Ботанічні сади, дендропарки, зоопарки, печерні міста, лісопарки, гідропарки, лунопарки
Суспільно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси	
Архітектурно-історичні пам'ятки	Громадської, промислової, культової (сакральної), військової архітектури, архітектурні монументи та скульптурні пам'ятки, пам'ятки садово-паркового мистецтва
Біосоціальні пам'ятки (відображають події, пов'язані з життям відомих людей)	Народження, загибель, смерть, перебування, діяльність, поховання (перепоховання)
Пам'ятки подій	Політичних, культурних, екологічних (стихійних), економічних, конфесійних

Аналіз наукових підходів показує, що сектор туризму та рекреації фундаментально обумовлений залежністю від ресурсів, формуванням його просторової організації, сфер спеціалізації та туристичних потоків. Історично розвиток і раціональне використання цих ресурсів були центральними для задоволення рекреаційних потреб. Незважаючи на те, що існують різні погляди на зв'язок між туризмом і рекреацією, вони за своєю суттю є взаємозалежними, сукупно визначаючи унікальні атрибути туристично-рекреаційного комплексу регіону. Крім того, класифікація рекреаційних ресурсів на природні, антропогенні та соціально-історичні категорії підкреслює різноманітність активів, які сприяють цій багатогранній галузі.

1.3. Принципи і фактори розвитку рекреації та туризму

Поширеність туризму та подорожей значно зросла в останні десятиліття, зумовлене різними факторами, включаючи суспільний достаток, законодавчо встановлені відпустки, збільшення вільного часу, прогрес у комунікації, урбанізацію та зростання населення. Немає жодних ознак того, що ця тенденція зменшиться в найближчому майбутньому, підкреслюючи невід'ємну роль, яку зараз відіграють подорожі в нашому житті, і спонукає до припущень щодо їх майбутньої траєкторії. Крім того, дослідження мотивації подорожей охоплює ряд факторів, таких як уподобання споживачів, процеси прийняття рішень, задоволеність туристичними продуктами, загальні враження від відпустки, задоволення від відпочинку та взаємодія з місцевими громадами. Туристи вирушають у подорожі з різних причин, включаючи духовну самореалізацію, соціальний статус, втечу від реальності та культурне збагачення, з ієрархією потреб Маслоу, що пропонує розуміння задоволення різноманітних потреб під час подорожі. [6] Як слушно зазначає У. Ткач, у нинішньому середовищі економічного розвитку туризм стає не лише сектором, що приносить дохід, але також має значний потенціал для розвитку. Маючи багаті природні ресурси, вигідне географічне розташування, низку туристичних зручностей і кваліфіковану робочу силу, здатну подолати проблеми з інфраструктурою та інвестиціями, туризм готовий до оптимістичного зростання, тим самим підвищуючи ефективність пов'язаних галузей. Тим не менш, нехтування об'єктами туристичної спадщини, необачна експлуатація наявних природних ресурсів, недостатні інвестиції як в інфраструктуру, так і в туризм загалом, а також витік мізків за кордон можуть стати ключовими факторами, що спрямовують на песимістичну траєкторію розвитку. [5]

Міжнародний досвід розвитку рекреації та туризму передусім демонструє ринкове регулювання інвестиційних процесів у туристичному секторі, як це спостерігається в США. Туристичні компанії координують поєднання виробничих факторів під час інвестиційного процесу, залежно від кількох умов: достатніх доходів від ринкових операцій для накопичення фінансових ресурсів

або забезпечення позик, зростаючого платоспроможного попиту всередині країни, прийнятних для ринку будівельних та експлуатаційних витрат на об'єкт, і доцільність відносно швидкого повернення інвестицій. Крім того, мінімальне оподаткування доходів підприємств у туристичному секторі та обмежене втручання держави в його функціонування та фінансування вважаються сприятливими для його зростання та розвитку.

Інший вдалий приклад – Китайська Народна Республіка. Глобальна привабливість Китаю очевидна, головним чином завдяки його сильній привабливості для бізнес-секторів, що призводить до постійного потоку відвідувачів на різноманітні заходи, виставки та виробничі потужності, особливо в сегменті послуг з організації зустрічей, конференцій, інших подій (MICE). Глибока культурна спадщина країни, що охоплює тисячі років, разом із багатством архітектурних, історичних, культурних і природних пам'яток приваблює мільйони туристів щорічно, щоб взяти участь у екскурсіях. Крім того, різноманітні регіональні кухні Китаю, практики традиційної медицини та прибережні місця, такі як острів Хайнань, ще більше сприяють його привабливості як туристичного напрямку. Отже, досвід провідних країн підкреслює необхідність створення інноваційної моделі розвитку інклюзивного туризму в національному масштабі. [20]

Досягнення збалансованого розвитку індустрії туризму передбачає гармонізацію всіх галузей туристичного комплексу, що охоплює тріаду «економіка, соціальна сфера, природокористування». У сфері взаємодії «туризм-економіка» баланс передбачає ефективне узгодження попиту та пропозиції для сприяння оптимальному зростанню потенціалу індустрії туризму. Подібним чином баланс у соціальному середовищі індустрії туризму стосується максимального задоволення потреб туристів. Крім того, забезпечення сталого розвитку потенціалу індустрії туризму при збереженні природних ресурсів має важливе значення для підтримки рівноваги у відносинах між туризмом і природокористуванням. Доречною вважаємо позицію вітчизняної науковиці О. Нодь, яка у власному дослідженні акцентувала увагу на тому, що досягнення

збалансованого розвитку туристичної галузі вимагає поєднання цілого комплексу факторів, включаючи:

- оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища має вирішальне значення для розвитку туризму, підтримки життєво важливих екологічних процесів і допомоги у збереженні природної спадщини та біорізноманіття;
- збереження соціокультурної автентичності в приймаючих громадах, захист їхньої архітектурної та культурної спадщини, а також традиційних цінностей для сприяння міжкультурному взаєморозумінню та толерантності;
- справедливий розподіл соціальних та економічних благ між усіма зацікавленими сторонами, забезпечення стабільних можливостей працевлаштування, отримання доходу та надання соціальних послуг для приймаючих громад, одночасно сприяючи подоланню бідності;
- залучення інформованої участі відповідних зацікавлених сторін у поєднанні з сильним політичним лідерством для сприяння широкій участі та досягненню консенсусу;
- постійний моніторинг впливу та впровадження необхідних запобіжних або коригувальних дій, коли це необхідно;
- забезпечення високого рівня задоволеності туристів і пропонування значущих вражень, які підвищують обізнаність щодо питань сталого розвитку та заохочують прийняття практик сталого туризму серед відвідувачів. [3]

Відзначимо, що основою розвитку національного сектору туризму та рекреації ми вважаємо все ж покращення ситуації у окремих регіонах. Зважаючи на це фундаментальним фактором виступає прийняття органами місцевого самоврядування або органами державної влади ефективних нормативно-правових документів, як б регламентували цю сферу. Формулювання стратегії управління регіональним розвитком залежить від узгодження з основними принципами політики охорони навколишнього середовища, що вимагає суттєвої

адаптації існуючих у нашій країні норм і положень до європейських стандартів. Це передбачає інтеграцію колективних уявлень, отриманих національною та міжнародною спільнотою щодо теоретичних, методологічних та практичних принципів, що регулюють раціональне використання потенціалу природних ресурсів у туризмі та рекреації. Такий підхід спрямований на оптимізацію функціональності еколого-економічної системи при збереженні якості навколишнього середовища в рамках екологічно сталого просторового розвитку. Варто зазначити, що теоретичне підґрунтя нової траєкторії сучасної економіки, викладене в програмних документах ООН, підтримує концепцію «зеленої економіки». Ця парадигма виступає за економічну діяльність, яка надає пріоритет довгостроковому добробуту людей, пом'якшує значні екологічні ризики або дефіцит для майбутніх поколінь і сприяє створенню нових можливостей зайнятості в регіонах. [21] Отже, туризм і рекреація — це сектори, що розвиваються в усьому світі, що обумовлюється такими факторами, як зростання добробуту та дозвілля. Розуміння мотивації мандрівників, від духовного задоволення до культурного збагачення, є важливим для галузі. Країни з багатими ресурсами та надійною інфраструктурою готові до оптимістичного зростання. Регулювання ринку відіграє вирішальну роль в інвестиційних процесах у туристичному секторі.

Висновки до розділу 1

Отже, туризм і відпочинок перетворилися на невід'ємні компоненти сучасного суспільства, що спонукає злиття таких факторів, як зростання добробуту, покращення освітніх стандартів і прогрес у транспорті та зв'язку. Ці галузі не лише пропонують можливості для відпочинку та насолоди, але також є важливими провідниками для культурного обміну, економічного розвитку та міжнародного співробітництва. Розуміння багатогранних мотивацій, які спонукають мандрівників, починаючи від прагнення духовного збагачення до бажання зануритися в культуру, має вирішальне значення для формування туристичної політики та пропозицій. Країни, наділені багатими природними та культурними ресурсами в поєднанні з надійною інфраструктурою, готові

отримати вигоду від динамічного туристичного ринку. Однак для повного використання цього потенціалу необхідні ефективне регулювання та управління інвестиційними процесами. Успішні моделі провідних світових держав, демонструють ключову роль ринкового регулювання в оптимізації розвитку туризму, одночасно забезпечуючи сталість і прибутковість.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

Кіровоградська область, розташована в самому серці України між річками Дніпро та Південний Буг, займає територію 24,6 тис. кв. Межує з Черкаською областю на півночі, Полтавською на північному сході, Дніпропетровською на сході та південному сході, Миколаївською на півдні, Одеською на південному заході та Вінницькою на заході. Обласний центр Кропивницький розташований на відстані понад 100 кілометрів від 13 районів області, в яких проживає 362,2 тис. населення (див. мал. 1.1.).

Рис. 1.1. Географічне розташування Кіровоградської області [35]

Обласний центр – місто Кропивницький знаходиться приблизно в 392 кілометрах від столиці Києва залізницею і 300 кілометрів автошляхом. Крім того, він розташований на різній відстані від столиць європейських країн, таких як Кишинів (326 км), Лондон (2704 км), Варшава (1083 км), Будапешт (1267 км), Бухарест (770 км), Відень (1493 км), Рим (2505 км), Братислава (1481 км), Вільнюс (1084 км), Прага (1564 км). Кіровоградську область перетинають автомобільні дороги міжнародного та державного значення, в тому числі Міжнародний Критський транспортний коридор №9 та траси М-04, М-05, М-12, М-13, М-22, Н-01, н. -08, Н-14 і Н-23. Ці мережі доріг забезпечують транспортне сполучення зі столицею та сусідніми регіонами, а також внутрішньообласні

перевезення в самому регіоні. Незважаючи на переваги центрального розташування та транспортної інфраструктури, регіон стикається з обмеженнями в розвитку, такими як відсутність прямого доступу до морських портів, неналежне залізничне сполучення з окремими регіональними центрами, значні відстані від європейських країн, недостатня дорожня інфраструктура в окремих районах, та значна частина населення, яка проживає на відстані понад 100 кілометрів від обласного центру. [31]

На Кіровоградщині поширені морози, а літо характеризується високою температурою. У другій половині літа в регіоні часто спостерігається антициклональна погода з підвищенням температури до +38 °C і тривалими посухами. Середня річна тривалість сонячного сяйва становить 2198 годин, максимальна тривалість сонячного сяйва припадає на червень із середнім показником 348 годин і знижується до 15 годин у грудні. Оподи найчастіше випадають у вигляді дощу влітку і восени, причому в теплі періоди (червень-жовтень) в середньому 280-335 мм, а в холодні періоди (листопад-березень) - 125-140 мм. В окремих районах степової зони можливі бездошові періоди тривалістю 30-40 днів. Клімат регіону схильний до таких суворих погодних явищ, як сильні зливи, град, ожеледь і пилові бурі. В осінньо-літній період, особливо в степовій зоні, поширені пилові бурі та суховії зі швидкістю до 25-30 м/с, які завдають значної шкоди посівам. [10]

Кіровоградська область має багаті водні ресурси, серед яких 1599 водотоків загальною протяжністю 7233,6 км. До них належать дві великі річки — Південний Буг і Дніпро, а також вісім річок середньої довжини та 1589 малих річок. Проте майже 74% цих водотоків частково або повністю пересихають. Більша частина області (65%) розташована в басейні річки Південний Буг, решта (35%) – в басейні річки Дніпро. Річку Дніпро перетворено на штучні водосховища, а саме Кременчуцьке та Кам'янське. Ресурси підземних вод області досліджуються на 38 ділянках, з них 11 діють. Ці ресурси є життєво необхідними для господарсько-питного та промислово-технічного водопостачання із загальним затвердженим запасом 225,7 тис. куб.м/добу. Також

в області є підземні мінеральні води, переважно радонові, які використовуються в лікувальних цілях. Кіровоградська область багата на мінеральні ресурси, тут нараховується 390 родовищ різноманітних корисних копалин, зокрема уранових руд, бурого вугілля, горючих сланців, заліза, хрому, нікелю, кобальту, каоліну, трепелу, графіту. Лісові ресурси охоплюють 189 тис. га землі, серед яких переважають широколистяні ліси. Лісове господарство забезпечують вісім державних лісогосподарських підприємств та одна державна установа, в веденні яких знаходиться 129,2 тис. га земель лісогосподарського призначення. [9]

Культуру і туризм на Кіровоградщині забезпечує мережа з 1223 закладів культури, серед яких бібліотеки, будинки культури клубного типу, музеї, мистецькі навчальні заклади. До відомих установ належать Кіровоградський академічний обласний український музично-драматичний театр, Кіровоградський академічний обласний театр ляльок, Кіровоградська обласна філармонія. Також діють численні клубні формування та аматорські об'єднання, а також 24 осередки творчого об'єднання майстрів народного мистецтва «Дивосвіт». Бібліотеки відіграють значну роль у наданні інформаційних послуг, приділяючи більшу увагу доступу до Інтернету. Бібліотечний фонд області нараховує понад 6,8 млн одиниць, 213 публічних бібліотек мають доступ до Інтернету. Художню освіту отримують 8,1 тис. осіб, в основному фонді музеїв зберігається понад 215,4 тис. одиниць. Культурна спадщина області нараховує понад 5600 пам'яток і об'єктів, діє 210 екскурсійних і туристичних маршрутів. Все більшої популярності набуває екотуризм, 45 садиб сільського «зеленого» туризму пропонують комфортне проживання та традиційну кухню. Крім того, в області функціонують три санаторії та 13 баз відпочинку різноманітного оздоровчого призначення.

Кіровоградська область може похвалитися значними історико-культурними цінностями, які створюють значний потенціал для розвитку туризму в Україні. У регіоні розташовано 5623 зареєстрованих пам'яток, що є міцною основою для організованого туризму. Ключовим елементом розвитку туризму в регіоні є рекреаційна сфера, яку виділяють такі природні заказники, як

«Чорноліський», «Монастирище», «Каскади», а також ландшафтний заказник «Велика та Мала Скелі». Мережа природно-заповідного фонду Кіровоградської області охоплює 207 територій та об'єктів загальною площею 98244,71 га.

Туристичні послуги в регіоні надають різні суб'єкти, в тому числі туроператори, турагенти та інші підприємства, пов'язані з туризмом. Ці послуги також поширюються на осіб, які пропонують тимчасове проживання, харчування та інші зручності. Нині в області працює понад 70 підприємств туристичної сфери. Крім того, в області є значний лікувально-оздоровчий заклад – Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня. Серед популярних пам'яток, які представлені в турах вихідного дня, – парк-готель «Скіфія», Кіровоградський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. Л. Кропивницького, обласні історико-художній музеї, музеї імені І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого), заповідник-музей «Хутір Надія», дендропарк М. Давидова «Веселі Боковеньки», Онуфріївський дендропарк, Кропивницький дендропарк, ландшафтний заказник «Монастирище», Музей ракетних військ стратегічного призначення, штучне озеро «Велика та с. Мала Скелі», урочище «Какади» та Світловодський яхтовий комплекс. В області представлені різноманітні екскурсійно-туристичні маршрути та заходи, зокрема культурно-пізнавальний, спортивно-оздоровчий, етнографічний (фестиваль, захід) та інші види туризму. Однією з ключових тенденцій розвитку туризму останнім часом є акцент на сільському зеленому туризмі. Цю нішу підтримують 46 гостьових будинків, 9 з яких категоризовані. Значний вплив на зростання туризму має стан готельного господарства та закладів оздоровлення та відпочинку. Інфраструктура гостинності та відпочинку Кіровоградської області включає 36 готелів і комплексів, 45 баз відпочинку, 12 закладів відпочинку. [26]

Кіровоградщина також відома яскравими традиціями фестивального (подієвого) туризму. Серед визначних подій – Центральноукраїнський музейно-туристичний фестиваль (м. Кропивницький), туристичний фестиваль «Світле місто» (м. Світловодськ), Всеукраїнський фестиваль театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти», фестиваль українського фольклорного мистецтва

«Степограй», народного мистецтва. фестиваль «Folk Dolynska» (Долинська), етно-фольклорний фестиваль «Чута фест». Ці фестивалі активно співпрацюють з туристичними підприємствами, щоб сприяти різноманітній участі туристів. Щороку туристичний потенціал області демонструють під час Міжнародної агропромислової виставки «АгроЕкспо» та Покровського ярмарку, де беруть участь представники туристичної галузі, місцевого самоврядування, власники сільських зелених насаджень. [26]

Незважаючи на ці привабливі пам'ятки, залишаються проблеми, зокрема нерозвиненість автомобільних доріг та рекреаційної інфраструктури, неадекватні умови культурних закладів у сільській місцевості та обмеження у відповідності міжнародним стандартам туризму. Вирішення цих проблем вимагатиме значних інвестицій у туристичну та рекреаційну інфраструктуру та зосередженості на узгодженні з міжнародними стандартами для сприяння регіональному розвитку та внутрішньому та екологічному туризму. [32]

Окрім того, аналіз наукових оцінок природно-рекреаційного потенціалу демонструє також необхідність суттєвих змін для вдосконалення. За оцінкою професора В. Руденка Кіровоградська область із показником 1,457 проміле віднесена до найменш перспективних за природним рекреаційним потенціалом, помістивши її на 23 місце з 25 областей країни. Ця класифікація, заснована на обширних дослідженнях, ретельно вивчає різні економічні параметри, такі як фінансові ресурси на душу населення. Як правило, регіон відноситься до когорти територій, що характеризуються обмеженою забезпеченістю природно-рекреаційними зручностями, як відзначають інші дослідники. [29]

Культурне та історичне багатство регіону також обмежене. За визначними історико-культурними пам'ятками національного значення він посідає 24 місце в Україні. Ця оцінка підтверджується численними опитуваннями та статистичними даними. [23] Так, опитування, проведене на замовлення Держтуризму, показало, що Кіровоградська область посіла 23 місце за відвідуваністю внутрішніх туристів серед регіонів України у 2021 році. Крім того, серед конкретних напрямків чи пам'яток, які включені в кожен поїздку,

опинилося місто Кропивницький. у нижній частині списку. Такі висновки вказують на недостатню привабливість серед туристів: лише 57% мешканців вважають регіон частково або повністю привабливим, помістивши його на 24 місце в цьому відношенні. [30 ; 36]

Отже, аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградщини показує, що область має значну кількість історико-культурних об'єктів та природних заповідників, що є міцною основою для розвитку туризму. Однак, незважаючи на ці переваги, регіон бореться з недостатньо розвиненою інфраструктурою та обмеженими можливостями туризму, які погіршують його загальну привабливість. Зусилля щодо просування сільського зеленого туризму та різноманітних фестивалів свідчать про зростаючу тенденцію до ринків нішевого туризму. Усунення недоліків інфраструктури та узгодження з міжнародними стандартами є ключовими кроками, необхідними для повної реалізації туристичного потенціалу регіону.

2.2. Аналіз розвитку сфери рекреації та туризму Кіровоградської області

Аналіз розвитку сфери рекреації та туризму Кіровоградської області є важливим аспектом для розуміння сучасних тенденцій та проблем, з якими стикаються регіони при розвитку цієї галузі. Використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону потребує чіткої та ефективної політики, яка б враховувала всі специфічні характеристики та можливості даної території. Одним із головних завдань регіональної політики є створення сприятливих умов для розвитку рекреації та туризму, що включає формування інфраструктури, залучення інвестицій, розвиток людського капіталу та збереження природних і культурних ресурсів. У цьому контексті важливою є інтеграція туристичної політики з іншими секторами регіональної економіки, такими як транспорт, охорона здоров'я, освіта та культура. Адміністративно-територіальна реформа в Україні сприяла наданню більшої фінансово-економічної свободи територіальним громадам. Особливий акцент почав робитися на пошуку нових джерел економічного зростання, розвитку сфер діяльності, які виходять за межі традиційно розвинених регіональних галузей економіки. Туризм є одним із таких

потенційних джерел економічного зростання. Розробники регіональних стратегій і програм часто знаходяться під впливом стереотипів щодо туристично-рекреаційного потенціалу та інших важливих характеристик регіону. У цьому контексті важливо, щоб основою для тверджень щодо перспектив розвитку туристичної галузі на певній території були ґрунтовні дослідження й рекомендації фахівців. Це дозволить запрограмованим заходам давати економічний ефект. Згідно з дослідженням професора В. Руденка, Кіровоградська область за величиною природного рекреаційного потенціалу віднесена до найменш перспективних регіонів України, посідаючи 23 місце із 25 регіонів країни. Його дослідження ґрунтуються на багаторічному аналізі різноманітних складників в їх економічному вимірі. Інші дослідники також відносять область до групи регіонів з низьким рівнем забезпечення природно-рекреаційними об'єктами та туристично-рекреаційним потенціалом. Культурно-історичний потенціал області також є доволі обмеженим. За кількістю історико-культурних пам'яток національного значення вона знаходиться на 24 місці в Україні. Однією з головних проблем розвитку туристичної галузі області є вплив стереотипів щодо туристичного потенціалу, які сформувалися протягом певного часу. Наприклад, сприятливе географічне положення області часто відзначається як перевага, проте реалії показують, що залізничне сполучення є незручним, а аеропорт не функціонує. Стабільна сприятлива екологічна ситуація також ставиться під сумнів через негативні екологічні оцінки мешканців області та відсутність природних заповідників або національних парків. Ці стереотипи впливають на формування стратегій розвитку туризму, що часто базуються на суб'єктивних уявленнях, а не на реальних даних. [30]

Розвиток сфери рекреації та туризму в Кіровоградській області демонструє позитивну динаміку, про що свідчать останні дані щодо надходжень від туристичного збору. У період з січня по квітень 2024 року місцеві бюджети області отримали 472,4 тис. гривень від платників цього збору. Це на 96,6 тис. гривень, або на 25,7% більше, ніж за аналогічний період 2023 року, за даними, наданими Юлією Мороз, в. о. начальника Головного управління Державної

податкової служби у Кіровоградській області [34]. Цей показник свідчить про активізацію туристичного сектору в регіоні, що може бути результатом ефективних стратегій з розвитку туризму та рекреації, а також сприятливих умов для інвесторів і туристів. Підвищення надходжень також може бути наслідком покращення інфраструктури, організації нових туристичних маршрутів, підвищення якості надання послуг та активної промоції регіону як туристичного напрямку. Туристичний збір у Кіровоградській області сплачується щоквартально на підставі рішення місцевих рад. Це дозволяє місцевій владі регулярно отримувати фінансові ресурси для розвитку туристичної інфраструктури, зокрема для підтримки та модернізації об'єктів рекреації, створення нових туристичних атракцій, організації культурних заходів і фестивалів, а також для підвищення якості послуг у сфері туризму. Крім цього, збільшення туристичного збору може свідчити про збільшення кількості туристів, які відвідують Кіровоградську область. Цей факт є важливим показником ефективності маркетингових кампаній, спрямованих на залучення відвідувачів, а також підтвердженням того, що регіон стає все більш привабливим для внутрішніх та міжнародних туристів. Таким чином, зростання надходжень від туристичного збору вказує на позитивний розвиток туристичної галузі Кіровоградської області. Це може мати значний вплив на економічний розвиток регіону, сприяючи створенню нових робочих місць, збільшенню доходів місцевих громад та загальному покращенню якості життя населення. [34]

Успішна реалізація туристичних проектів та ініціатив вимагає подальшої координації зусиль місцевих органів влади, бізнесу та громадських організацій. Також необхідно продовжувати інвестувати у розвиток інфраструктури, покращувати якість туристичних послуг та розробляти нові привабливі туристичні продукти, що відповідають сучасним тенденціям та потребам туристів. Важливо також забезпечити стале зростання галузі, зберігаючи природні та культурні ресурси регіону, а також підтримувати соціально відповідальний туризм, який сприятиме сталому розвитку та збереженню унікального культурного та природного спадку Кіровоградщини.

Аналіз показує комплексний підхід до розвитку цієї галузі, враховуючи її економічний, соціальний та культурний вплив. Обласна програма розвитку туризму на 2022-2027 роки передбачає різноманітні заходи, спрямовані на покращення туристичної інфраструктури, залучення інвестицій та підвищення якості туристичних послуг [25]. Кіровоградська область має сприятливе географічне положення, комфортні кліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору і фауну, багату історико-культурну спадщину та значні людські ресурси. Ці фактори створюють передумови для розвитку туристично-рекреаційного комплексу, здатного залучати як внутрішніх, так і іноземних туристів. Основними проблемами, що перешкоджають ефективному функціонуванню туристичної галузі в області, є невідповідність інфраструктури та послуг сучасним вимогам, недосконалість маркетингової політики, відсутність сучасної методології статистичного спостереження у сфері туризму та недостатній рівень фінансування з місцевих бюджетів. Ці проблеми значно ускладнюють розвиток туризму, що потребує систематичного вирішення на рівні регіональної політики. Програма розвитку туризму передбачає ряд конкретних заходів, спрямованих на покращення туристичної інфраструктури та підвищення привабливості регіону для туристів. Серед них – проведення ремонтно-реставраційних робіт з відновлення об'єктів культурної спадщини, розробка та встановлення туристичних маршрутів, створення відпочинкових і сервісних зон на об'єктах історико-культурних пам'яток, а також підтримка розвитку сільського зеленого туризму. Особливо важливим аспектом є впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій. Створення обласного інформаційно-туристичного центру, розробка промовідео, аудіо- та фотоматеріалів про туристичний потенціал області, участь у регіональних та міжнародних заходах сприяють популяризації туристичних можливостей Кіровоградщини. Це допомагає створити позитивний імідж регіону на загальнодержавному та міжнародному рівнях. Програма також акцентує увагу на розвитку музейної мережі та підвищенні якості надання музейних послуг. Оновлення експозицій, створення нових виставок, підтримка інноваційних

музейних проєктів сприяють зростанню інтересу туристів до культурної спадщини регіону. Забезпечення ефективного менеджменту розвитку туристичної галузі включає міжрегіональну кооперацію, обмін досвідом, підтримку ініціатив та стартапів у туристичній сфері. Це сприяє консолідації зусиль великого числа учасників, включаючи державні та приватні структури, що працюють у галузі туризму. Таким чином, стратегічне управління у сфері рекреації та туризму в Кіровоградській області спрямоване на вирішення існуючих проблем, використання наявних переваг та створення умов для сталого розвитку галузі. Впровадження програми розвитку туризму має потенціал значно покращити соціально-економічну ситуацію в регіоні, забезпечуючи зростання туристичних потоків, підвищення якості надання послуг та формування позитивного іміджу Кіровоградщини на туристичній карті України. [25]

Природний заповідник "Хутір Надія", що розташований у Кропивницькому районі, відомий не лише мешканцям області, а й туристам з усієї України. Щороку тут проходять календарно-обрядові свята та фестиваль народної творчості "Вересневі Самоцвіти". Заповідник є філією обласного краєзнавчого музею і приваблює відвідувачів своєю історичною значущістю та етнічним колоритом. Іншим важливим природним об'єктом є ландшафтний заказник "Карпенків край", що розташований на території Новомиргородського та Маловисківського районів і займає площу майже 250 га. [11]

Кіровоградська область також відома своїми оздоровчими закладами, такими як санаторії "Дружба", "Гусарське урочище", "Славутич", "Лісова пісня", а також дитячими санаторіями "Бригантина", "Чайка", "Хвиля", "Колосок". Ці заклади розташовані поблизу річок або лісових масивів і пропонують мешканцям області та туристам можливість для відпочинку та оздоровлення. Зокрема, санаторій "Гусарське урочище" славився своїми мінеральними водами та сучасним обладнанням для діагностики та лікування, проте наразі його робота призупинена через зміну власника.

Кіровоградщина також відома своїми туристичними об'єктами, такими як дендрологічний парк "Веселі Боковеньки", "Хутір Надія" та Чорний ліс в

Онуфріївці. Природний заповідник Оникієво на кордоні з Миколаївською областю є унікальним місцем, де ростуть рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги. Дендрологічний парк "Веселі Боковеньки" є пам'яткою садово-паркового мистецтва та місцем проведення науково-дослідної роботи. Ліс, розташований на території Знам'янського району, є найбільшим лісовим масивом у лісостеповій зоні України і включає гідрологічні об'єкти, що мають статус пам'яток природи загальнодержавного значення. Лісовий масив омиває озеро Берестувате, яке колись називали Чорним. Сфагнові болота навколо озера стали причиною створення заповідної зони "Чорний ліс". Незважаючи на великий потенціал, курортно-рекреаційні ресурси Кіровоградської області ще потребують розкриття та розвитку. Основними проблемами є недостатність фінансування, недосконалість інфраструктури та маркетингової політики, а також відсутність ефективного державного управління. Для розв'язання цих проблем необхідно забезпечити комплексний підхід до охорони навколишнього середовища, розробити ефективну систему управління природними ресурсами та розширити курортно-рекреаційний фонд регіону. Регіональна політика у сфері регулювання рекреації та туризму Кіровоградської області повинна спрямовуватися на забезпечення охорони унікальних природних об'єктів, розвиток інфраструктури для туризму та оздоровлення, залучення інвестицій та підвищення якості надання туристичних послуг. [11]

Основні недоліки включають високий рівень антропогенного освоєння території, проблеми з водними ресурсами, забруднення поверхневих і підземних вод, ерозійні процеси та руйнування берегів Кременчуцького водосховища. Високий техногенний вплив на ліси області, недостатньо розвинена транспортна інфраструктура та матеріально-технічна база системи туризму також перешкоджають розвитку туристичної галузі. Відсутність підготовки кваліфікованих туристських кадрів у вищих навчальних закладах області та відсутність туристичного брендінгу території є додатковими проблемами. Потенційні зовнішні можливості включають створення регіональних ландшафтних парків з перспективою перетворення їх на національні природні

парки, розвиток бальнеологічних курортів на радонових водах, а також розвиток туризму в розрізі позиції «Кіровоградщина – центр України». Використання водних туристично-спортивних ресурсів річок Південний Буг та Синюха, розробка кіровоградської ділянки Трансукраїнської туристично-спортивної стежки та розвиток індустріального туризму на базі кар'єрів і вуглерозрізів також мають великий потенціал. Зовнішні загрози включають складну суспільно-політичну та економічну ситуацію в країні, майже повну відсутність державної та громадської підтримки активної туристичної діяльності, недосконалість нормативно-правової, методичної та інформаційної бази. Відсутність належної уваги до питань розвитку туризму з боку місцевої влади, нерозуміння та ігнорування проблем розвитку активного туризму керівниками підприємств та навчальних закладів області також є суттєвими перешкодами. Для досягнення успішного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Кіровоградської області необхідно розробити та впровадити комплексні заходи, спрямовані на поліпшення інфраструктури, підвищення якості надання туристичних послуг, залучення інвестицій та створення позитивного іміджу регіону на внутрішньому та міжнародному ринках. Це включає створення дієвого інформаційного туристичного центру, розвиток матеріально-технічної бази системи туризму за рахунок сільського (зеленого) туризму та активне маркетингове просування туристичного потенціалу області. [12]

Розвиток сфери туризму та рекреації у Кіровоградській області детально розглядається в монографії "Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки" під загальною редакцією доктора географічних наук О.В. Колотухи. Дана монографія присвячена аналізу теоретичних засад створення туристсько-рекреаційних кластерів, економічних проблем, менеджменту та маркетингу в туризмі, географічних аспектів туризму та рекреації, екологічних аспектів туризму та краєзнавчого туризму у Кіровоградській області. Туристсько-рекреаційні кластери є одним із найбільш ефективних шляхів розвитку регіонів. Кластерний підхід базується на об'єднанні зусиль різних учасників туристичної галузі для досягнення синергетичного

ефекту. Це дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіону, стимулювати інновації та сприяти розвитку нових напрямків туристичної діяльності. [14]

Кластери складаються з географічно сконцентрованих груп взаємопов'язаних компаній, постачальників послуг, наукових установ та інших організацій. Вони працюють у певній сфері, характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють одна одну. Основними характеристиками кластерів є господарюючі суб'єкти та їх взаємозв'язки, які можуть бути як вертикальними, так і горизонтальними. Економічний розвиток туризму в Кіровоградській області тісно пов'язаний із залученням приватних інвестицій, розвитком туристичної інфраструктури та маркетинговою діяльністю. Для успішного розвитку необхідно забезпечити стабільність законодавчої бази, створити сприятливий підприємницький клімат та надати правові гарантії приватним інвесторам. Економічні проблеми туризму включають недостатнє фінансування, недосконалу інфраструктуру та слабкий маркетинг. Однак, за допомогою кластерного підходу можна подолати ці проблеми. Туристичний кластер сприяє підвищенню ефективності роботи підприємств, стимулюванню інновацій та розвитку нових туристичних напрямків. Географічні аспекти туризму включають аналіз туристичних ресурсів регіону, розробку нових туристичних маршрутів та розвиток геотуризму. Туристичні ресурси Кіровоградщини охоплюють природні, історичні та культурні об'єкти, які можуть бути використані для розвитку різних видів туризму. Важливим напрямком є розробка нових туристичних маршрутів, які підвищують туристичну привабливість регіону. Використання геоінформаційних технологій допомагає у вивченні та популяризації туристичних об'єктів, що сприяє розвитку геотуризму. Розвиток екологічного туризму є важливим компонентом стійкого розвитку регіону. Екологічний туризм сприяє збереженню природних ресурсів та покращенню екологічної ситуації. У монографії розглядаються перспективи розвитку туризму на природоохоронних територіях Кіровоградської області. Екологічні проблеми включають вплив довкілля на здоров'я населення, забруднення води та ґрунтів, а також шкідливість уранових шахт для здоров'я

жителів. Вирішення цих проблем сприяє підвищенню екологічної безпеки та привабливості регіону для туристів. Краєзнавчий туризм охоплює дослідження природних та культурних пам'яток, розвиток музеїв та інших туристичних об'єктів. Він сприяє популяризації регіонального культурного спадку та залученню туристів. У монографії розглядаються різні аспекти краєзнавчого туризму, включаючи розвиток музеїв навчальних закладів та водяних млинів як туристично-рекреаційних ресурсів. Розвиток туризму та рекреації у Кіровоградській області потребує комплексного підходу, який включає економічні, географічні, екологічні та культурні аспекти. Кластерний підхід є ефективним інструментом для підвищення туристичної привабливості регіону, залучення інвестицій та розвитку інфраструктури. Важливу роль у цьому процесі відіграють наукові дослідження та співпраця між різними галузями знань та практиками. Створення туристсько-рекреаційного кластера дозволить вирішити важливі завдання, серед яких раціональне використання природно-рекреаційного потенціалу, розвиток внутрішнього та в'їзного туризму, презентація історичної та культурної спадщини, а також розвиток різних видів підприємницької діяльності у туристичній сфері. [14]

Для ефективного стратегічного управління рекреаційно-туристичними можливостями Кіровоградської області важливо провести SWOT-аналіз, який уможливить глибоке розуміння потенціалу регіону. Аналіз починається з розгляду сильних сторін області, до яких можна віднести наявність значних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів. Ці ресурси можуть включати унікальні природні ландшафти, наявність історичних пам'яток та розвинену інфраструктуру, які сприяють розвитку туризму і рекреації.

Слабкі сторони регіону можуть проявлятися у недостатньому рівні розвитку туристичної інфраструктури порівняно з іншими регіонами, що може включати обмежену кількість готелів, ресторанів та інших туристичних послуг. Також можливі проблеми з доступністю регіону через обмежену транспортну доступність. Можливості для розвитку включають збільшення інвестицій в туристичну інфраструктуру, що може привести до зростання туризму. Розвиток

міжнародного співробітництва та участь у туристичних виставках і форумах може підвищити привабливість Кіровоградської області на зовнішньому ринку. Також актуальним є розвиток екотуризму та агротуризму, які користуються популярністю в сучасних умовах. Загрози для регіону можуть бути пов'язані з політичною та економічною нестабільністю, яка може впливати на інвестиційний клімат. Екологічні проблеми та природні катастрофи також можуть негативно позначитися на розвитку туризму. Важливо також врахувати зростаючу конкуренцію від інших регіонів, що також розвивають свій туристичний потенціал. Ретельний аналіз цих аспектів дозволить розробити рекомендації, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності Кіровоградської області на туристичному ринку, покращенні інфраструктури, а також залученні внутрішніх і міжнародних туристів.

Висновки до розділу 2

Аналіз ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області показав, що регіон має значний потенціал для розвитку туристичної галузі завдяки унікальним природним, історико-культурним та рекреаційним ресурсам. Природно-рекреаційний потенціал області включає багаті водні ресурси, значні лісові масиви та мінеральні води, що створюють сприятливі умови для розвитку екологічного, лікувально-оздоровчого та активного туризму. Однак, використання деяких природних ресурсів, таких як мінеральні води та радонові джерела, є недостатнім, що потребує подальших інвестицій та розвитку інфраструктури. Історико-культурний потенціал області представлений численними архітектурними та історичними пам'ятками, музеями та культурними об'єктами, які можуть стати основою для розвитку культурно-пізнавального туризму. Недостатня увага до збереження та популяризації цих об'єктів, а також відсутність розвиненої інфраструктури значно обмежують їхній потенціал. Економічні аспекти розвитку туризму в регіоні пов'язані з необхідністю залучення інвестицій, розвитку туристичної інфраструктури та активної маркетингової діяльності. Недостатня фінансова підтримка з боку держави та місцевих органів влади, слабка маркетингова

політика та низький рівень підготовки кадрів у сфері туризму є значними перешкодами для розвитку галузі. Основні проблеми розвитку рекреаційно-туристичної сфери області включають недостатню розвиненість транспортної інфраструктури, відсутність якісних туристичних послуг та низький рівень обізнаності про туристичні ресурси регіону. Для покращення використання рекреаційно-туристичного потенціалу області рекомендується розробити та реалізувати стратегію розвитку туризму, що включатиме створення кластерів, залучення інвестицій та державної підтримки, розвиток партнерських відносин між різними учасниками туристичної галузі. Необхідно розвивати туристичну інфраструктуру, включаючи будівництво та модернізацію доріг, створення сучасних готельних комплексів та санаторіїв, розвиток сервісних зон на туристичних маршрутах. Підвищення рівня підготовки кадрів у сфері туризму можна досягти шляхом створення спеціалізованих навчальних програм, курсів підвищення кваліфікації та залучення досвідчених фахівців. Важливою є активна маркетингова кампанія для підвищення обізнаності про туристичні ресурси області як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це включає участь у туристичних виставках, розробку рекламних матеріалів, створення інформаційних центрів та використання сучасних інформаційних технологій для просування туристичних продуктів. Залучення місцевого населення до процесу розвитку туризму через створення робочих місць, підтримку підприємницької діяльності та проведення освітніх програм сприятиме підвищенню обізнаності про важливість туризму для регіональної економіки. Реалізація цих рекомендацій забезпечить сталий розвиток туристичної галузі та позитивно вплине на соціально-економічний розвиток Кіровоградської області в цілому.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Огляд сучасних викликів та перспектив розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області

Туризм є однією з найдинамічніших і найприбутковіших галузей економіки як у світі, так і в Україні. Його розвиток значною мірою сприяє розширенню культурних, політичних, економічних та наукових зв'язків між країнами та регіонами. У світовому масштабі внесок туристичної індустрії у ВВП складає близько 10%. В Україні рівень туристичних послуг є показником добробуту населення, а розвиток цієї сфери сприяє розширенню внутрішнього ринку та економічному зростанню як в межах держави, так і в окремих регіонах, включаючи Кіровоградську область.

Розвиток внутрішнього туризму, як ми вважаємо, сприяє ще більшому розвитку таких секторів економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво та інші складові сфери послуг, а також сприятиме підтримці національних традицій, розвитку народних промислів та національно-патріотичному вихованню. Кіровоградська область має значний рекреаційно-туристичний потенціал завдяки кліматичним ресурсам, різноманітним ландшафтам та багатій культурно-історичній спадщині. Однак, обмежена туристична інфраструктура є серйозною перешкодою для розвитку туризму. Для вирішення цих проблем в Україні запроваджено низку програм, які спрямовані на забезпечення сталого розвитку туристичної галузі, створення нових туристичних об'єктів, залучення інвестицій та ефективне використання природного, історико-культурного і туристично-рекреаційного потенціалу. Сучасними викликами для туристичної галузі є посилення конкуренції як з боку іноземних, так і вітчизняних компаній, а також вплив економічних, геополітичних криз та епідемій. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на стан внутрішнього та міжнародного туризму, змусивши туристичних операторів змінювати умови роботи, впроваджувати нові заходи

безпеки та пропонувати туристам нові послуги, зокрема страхування від коронавірусу та від невіїзду. Основні тенденції розвитку туристичного ринку в Україні та Кіровоградській області включають: розвиток інформаційних технологій у туризмі; зростання самоорганізованих подорожей; розробка туристичних продуктів, що задовольняють різні потреби туристів, такі як "зелений" туризм, освітній, військовий, гастрономічний тощо. [33]

Відповідно до нашого аналізу, в Кіровоградській області розвиток туризму набуває все більшого значення. Створюються та вдосконалюються туристичні маршрути, організовуються тематичні конференції та засідання щодо покращення туристичної інфраструктури та потенціалу регіону, розвивається подієвий туризм. Всі ці аспекти відображені в "Програмі розвитку туристичної галузі міста Кропивницького на 2020-2022 роки" [33]. Ця програма спрямована на створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, реалізацію державної політики у сфері туризму на місцевому рівні та покращення соціально-економічної ситуації в регіоні. Отже, на основі нашого аналізу та висновків, перспективи розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області залежать від подолання існуючих викликів, таких як обмежена туристична інфраструктура, недостатнє фінансування та слабка маркетингова політика, а також безпекова ситуація в області. Зосередження зусиль на розвиток внутрішнього туризму, модернізацію інфраструктури та активну промоцію регіональних туристичних продуктів сприятиме сталому розвитку туристичної галузі та підвищенню привабливості Кіровоградської області для туристів.

На основі нашого аналізу, ми визначили кілька ключових проблем розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області, які створюють сучасні виклики для цієї галузі. Однією з основних проблем є недостатньо розвинена туристична інфраструктура. Незважаючи на наявність значного природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу, в області не вистачає сучасних готелів, санаторіїв, баз відпочинку та інших закладів розміщення, які б могли забезпечити комфортне перебування туристів. Багато

існуючих об'єктів потребують модернізації та оновлення для відповідності сучасним стандартам обслуговування. Фінансування туристичної галузі в регіоні залишається обмеженим. Недостатність інвестицій з боку держави та приватного сектору перешкоджає розвитку інфраструктури, створенню нових туристичних об'єктів та проведенню ефективних маркетингових кампаній. Брак фінансування також ускладнює проведення ремонтно-реставраційних робіт на існуючих об'єктах культурної спадщини. Слабка маркетингова політика є ще однією значною перешкодою для розвитку туризму в області. Недостатня промоція туристичних продуктів та послуг як на національному, так і на міжнародному рівнях призводить до низької обізнаності потенційних туристів про туристичні можливості регіону. Відсутність якісних рекламних матеріалів, інформаційних центрів та сучасних веб-ресурсів обмежує можливості залучення туристів.

Брак кваліфікованих фахівців у сфері туризму є ще однією проблемою. Недостатня підготовка кадрів у спеціалізованих навчальних закладах та відсутність курсів підвищення кваліфікації для працівників туристичної галузі призводять до низького рівня обслуговування туристів. Це впливає на загальний рівень задоволеності туристів від перебування в регіоні та знижує його привабливість. Економічні та геополітичні кризи також мають значний вплив на розвиток туризму в Кіровоградській області. Нестабільність економічної ситуації, валютні коливання та політичні конфлікти можуть призводити до зниження туристичних потоків, як внутрішніх, так і міжнародних. Ці фактори також впливають на інвестиційну привабливість регіону та його здатність залучати фінансові ресурси для розвитку туристичної інфраструктури. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на туристичну галузь у всьому світі, і Кіровоградська область не є винятком. Введення карантинних обмежень, закриття кордонів та обмеження пересування значно зменшили туристичні потоки. Туристичні оператори та інші суб'єкти туристичної діяльності зазнали значних збитків. Незважаючи на поступове відновлення туризму, наслідки пандемії ще довгий час відчуватимуться в цій галузі. Відсутність довгострокової стратегії розвитку туризму також є серйозною проблемою. Без чітко визначених

цілей, планів та заходів складно забезпечити системний підхід до розвитку туристичної галузі. Стратегічне планування має включати не лише розвиток інфраструктури, але й заходи щодо підвищення якості туристичних послуг, збереження культурної спадщини та охорони навколишнього середовища.

Незважаючи на значний потенціал для розвитку міжрегіонального співробітництва, відсутність координації між різними регіонами обмежує можливості для створення спільних туристичних продуктів та маршрутів. Взаємодія між регіонами могла б сприяти обміну досвідом, спільним маркетинговим зусиллям та більш ефективному використанню ресурсів. Збереження природних ресурсів та екологічні проблеми є важливими викликами для розвитку туризму. Незадовільний стан деяких природних об'єктів, забруднення водних ресурсів та деградація масивів потребують невідкладних заходів щодо їх охорони та відновлення. Екологічний туризм має стати одним із пріоритетних напрямків розвитку, що сприятиме не лише збереженню природи, але й залученню туристів, які цінують екологічно чисті та природні місця.

Наш аналіз показує, що для подолання цих викликів необхідні комплексні заходи, спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури, залучення інвестицій, покращення маркетингової політики, підвищення рівня підготовки кадрів та стратегічне планування. Вирішення цих проблем сприятиме сталому розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області та підвищенню її привабливості для туристів. Розвиток сучасного рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області є важливим напрямком, що може сприяти економічному зростанню, підвищенню якості життя населення та збереженню культурної спадщини регіону. На основі нашого аналізу, розвиток цієї сфери потребує комплексного підходу, що включає кілька ключових аспектів. Перш за все, необхідно розвивати інфраструктуру. В області існує значний природно-рекреаційний потенціал, який включає багаті водні ресурси, лісові масиви, мінеральні води та радонові джерела. Однак, щоб цей потенціал був повністю реалізований, потрібні інвестиції у будівництво та модернізацію туристичних об'єктів, таких як готелі, санаторії, бази відпочинку та інші заклади

розміщення. Важливо забезпечити розвиток транспортної інфраструктури, що включає якісні дороги та громадський транспорт, який дозволить туристам зручно пересуватися по регіону. Однією з важливих складових успішного розвитку туризму є ефективна маркетингова політика. Важливою задачею є підвищення обізнаності про туристичні можливості Кіровоградської області як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це можна досягти шляхом участі у туристичних виставках, створення якісних рекламних матеріалів, розвитку інформаційних центрів та веб-ресурсів, які б надавали вичерпну інформацію про туристичні об'єкти та послуги регіону.

Не менш важливим є розвиток людських ресурсів у сфері туризму. Підготовка кваліфікованих фахівців у навчальних закладах, організація курсів підвищення кваліфікації для працівників туристичної галузі та залучення досвідчених спеціалістів сприятимуть підвищенню рівня обслуговування туристів. Високий рівень сервісу є одним з ключових факторів, що впливають на задоволеність туристів і їхнє бажання повернутися знову. Економічні аспекти також відіграють важливу роль у розвитку туристичної галузі. Залучення інвестицій з боку держави та приватного сектору, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності у сфері туризму та надання податкових пільг інвесторам сприятимуть зростанню туристичного бізнесу в регіоні. Важливою складовою є також підтримка малого та середнього бізнесу, що займається наданням туристичних послуг. Одним з перспективних напрямків розвитку туризму в Кіровоградській області є агротуризм. Завдяки значному аграрному потенціалу регіону, розвиток агротуризму може стати привабливим напрямком, який дозволить туристам відвідувати ферми, брати участь у сільськогосподарських роботах та знайомитися з традиційними методами ведення господарства. Це сприятиме не лише розвитку туризму, але й підвищенню рівня життя сільського населення. Гастрономічний туризм також має значний потенціал для розвитку в регіоні. Організація фестивалів місцевої кухні, дегустацій та кулінарних майстер-класів приверне туристів, які

цікавляться національною кухнею та місцевими продуктами. Це сприятиме популяризації місцевої культури та підтримці виробників місцевих продуктів.

Подієвий туризм є ще одним перспективним напрямком. Організація різноманітних подій, таких як фестивалі, ярмарки, спортивні змагання та культурні заходи, може значно підвищити туристичну привабливість регіону. Ці події привертають туристів та сприяють популяризації регіону на національному та міжнародному рівнях. Збереження та популяризація історико-культурної спадщини є ще одним важливим аспектом розвитку туризму. Розвиток музеїв, галерей, культурних центрів та етнографічних сіл сприятиме збереженню культурної спадщини та залученню туристів, які цікавляться історією та культурою. Тематичні виставки, фестивалі та культурні заходи допоможуть популяризувати регіон та залучити відвідувачів.

Екологічні аспекти розвитку туризму також потребують уваги. Збереження природних ресурсів, охорона навколишнього середовища та розвиток екологічного туризму сприятимуть не лише збереженню природи, але й залученню туристів, які цінують екологічно чисті та природні місця. Важливо розробити стратегію сталого розвитку туризму, яка враховуватиме екологічні вимоги та сприятиме збереженню природних об'єктів. Розвиток сучасного рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, ефективну маркетингову політику, підготовку кваліфікованих кадрів, залучення інвестицій та підтримку різних видів туризму. Реалізація цих заходів сприятиме розвитку туристичної галузі та збереженню культурної спадщини регіону, роблячи Кіровоградську область привабливим туристичним напрямком.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало одним із найбільших викликів для всіх секторів економіки країни, включаючи рекреаційно-туристичну галузь Кіровоградської області. Військові дії, руйнування інфраструктури, зниження безпеки та економічна нестабільність призвели до значних втрат для туристичної індустрії. Проблема безпеки є найгострішою: постійна загроза ракетних ударів і бойових дій робить регіон

менш привабливим для туристів, які шукають спокій і безпеку під час відпочинку. Окрім цього, руйнування інфраструктури, включаючи дороги, транспортні вузли, готелі та інші туристичні об'єкти, значно обмежують можливості для прийому та обслуговування туристів. Економічна нестабільність також відіграє значну роль, зменшуючи фінансування та інвестиції у розвиток туризму, що ускладнює відновлення галузі. Однак, навіть в умовах війни, існують можливості для відновлення та розвитку туристичного потенціалу регіону через активне залучення міжнародної підтримки та грантів. Залучення грантів та міжнародних програм допомоги може стати ключовим елементом у відновленні туристичної галузі Кіровоградської області. Важливо активізувати співпрацю з міжнародними організаціями, фондами та інвестиційними агентствами, які готові підтримувати проекти з відновлення та розвитку туризму в регіоні. Це може включати участь у програмах Європейського Союзу, ООН, Світового банку та інших міжнародних організацій, які надають фінансову та технічну підтримку. Одним із шляхів вирішення проблеми безпеки є створення та розвиток туристичних зон, що знаходяться у відносно безпечних регіонах, далеко від зони бойових дій. Це може включати розвиток сільського, агротуризму та екотуризму, які не потребують значних інвестицій у інфраструктуру та можуть бути реалізовані на базі існуючих природних та культурних ресурсів. Такі туристичні продукти можуть привабити туристів, які шукають безпечні та екологічно чисті місця для відпочинку.

Реконструкція та модернізація пошкодженої інфраструктури є ще одним важливим напрямком. Використання грантів для відновлення доріг, транспортних вузлів, готелів та інших об'єктів туристичної інфраструктури допоможе відновити туристичні потоки та підвищити привабливість регіону. Інвестиції у сучасні технології та інноваційні рішення можуть сприяти підвищенню ефективності туристичних послуг та створенню нових робочих місць. Ефективна маркетингова кампанія є ключовою для залучення туристів навіть у складних умовах. Розробка та реалізація стратегії просування туристичних продуктів регіону на національному та міжнародному рівнях,

включаючи участь у туристичних виставках, створення рекламних матеріалів та використання цифрових технологій для просування, допоможуть підвищити обізнаність про туристичний потенціал Кіровоградської області.

На завершення, розвиток сучасного рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну є складним, але можливим завданням. Комплексний підхід, який включає залучення міжнародної підтримки, створення безпечних туристичних зон, реконструкцію інфраструктури та ефективну маркетингову кампанію, сприятиме відновленню та сталому розвитку туристичної галузі регіону. Використання грантів та співпраця з міжнародними організаціями можуть забезпечити необхідні ресурси та підтримку для подолання існуючих викликів і реалізації потенціалу Кіровоградської області як привабливого туристичного напрямку.

3.2. Рекомендації з вдосконалення використання рекреаційно-туристичних ресурсів Кіровоградської області

Опрацювавши низку літератури та джерел пропонуємо наступні авторські рекомендації для вдосконалення використання рекреаційно-туристичних ресурсів Кіровоградської області. Перш за все, для ефективного використання рекреаційно-туристичних ресурсів необхідно інвестувати у розвиток інфраструктури. Пропонуємо розпочати з модернізації транспортної мережі. Ремонт та будівництво нових доріг, модернізація залізничних станцій та автобусних зупинок забезпечать зручний доступ до туристичних об'єктів, що сприятиме збільшенню туристичних потоків. Одночасно, розвиток закладів розміщення має включати створення сучасних готелів, кемпінгів, баз відпочинку та інших закладів розміщення з урахуванням різних категорій туристів. Це забезпечить комфортне перебування для відвідувачів з різними фінансовими можливостями та потребами. Інвестиції в туристичну інфраструктуру повинні включати відновлення та модернізацію об'єктів, таких як музеї, культурні центри, туристичні інформаційні пункти, що дозволить підвищити привабливість регіону. Активне залучення грантів та міжнародної допомоги є ключовим для відновлення та розвитку туристичної галузі. Важливо встановити

партнерські відносини з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, ООН, Світовий банк та інші, для отримання фінансової та технічної підтримки. Участь у грантових програмах надасть можливість отримати додаткові ресурси для реалізації проектів з розвитку туризму. Співпраця з міжнародними фондами та інвестиційними агентствами допоможе забезпечити стабільне фінансування для ключових проектів та сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів.

Збереження та популяризація культурної спадщини також є важливим напрямком. Пропонуємо розвиток музеїв, галерей, культурних центрів та етнографічних сіл, що сприятиме збереженню культурної спадщини та залученню туристів, які цікавляться історією та культурою. Тематичні виставки, фестивалі та культурні заходи допоможуть популяризувати регіон та залучити відвідувачів. Ефективна маркетингова кампанія є необхідною для підвищення обізнаності про туристичні можливості Кіровоградської області. Розробка та реалізація стратегії просування туристичних продуктів регіону на національному та міжнародному рівнях, включаючи участь у туристичних виставках, створення рекламних матеріалів та використання цифрових технологій для просування, допоможуть підвищити обізнаність про туристичний потенціал Кіровоградської області. Розвиток людських ресурсів у сфері туризму є ще однією важливою складовою. Підготовка кваліфікованих фахівців у навчальних закладах, організація курсів підвищення кваліфікації для працівників туристичної галузі та залучення досвідчених спеціалістів сприятимуть підвищенню рівня обслуговування туристів. Високий рівень сервісу є одним з ключових факторів, що впливають на задоволеність туристів і їхнє бажання повернутися знову.

Розвиток різних видів туризму, таких як агротуризм, гастрономічний туризм та подієвий туризм, може значно підвищити туристичну привабливість регіону. Агротуризм дозволить туристам відвідувати ферми, брати участь у сільськогосподарських роботах та знайомитися з традиційними методами ведення господарства, що сприятиме розвитку сільських територій та підвищенню рівня життя сільського населення. Гастрономічний туризм, зокрема

організація гастрономічних фестивалів, дегустацій та кулінарних майстер-класів, приверне туристів, які цікавляться національною кухнею та місцевими продуктами. Подієвий туризм, який включає організацію різноманітних подій, таких як фестивалі, ярмарки, спортивні змагання та культурні заходи, може значно підвищити туристичну привабливість регіону. Екологічний туризм має стати пріоритетним напрямком розвитку, враховуючи необхідність збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Збереження природних об'єктів, розвиток екологічних маршрутів та просування принципів сталого туризму сприятимуть залученню туристів, які цінують екологічно чисті та природні місця. Важливо розробити стратегію сталого розвитку туризму, яка враховуватиме екологічні вимоги та сприятиме збереженню природних об'єктів. Отже, розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, ефективну маркетингову політику, підготовку кваліфікованих кадрів, залучення інвестицій та підтримку різних видів туризму.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі документа аналізуються сучасні виклики та перспективи розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. Розглядаючи ключові тенденції, автори визначають туризм як одну з найдинамічніших та найприбутковіших галузей економіки як у світі, так і в Україні. Важливим аспектом є внесок туристичної індустрії у ВВП, який у світовому масштабі складає близько 10%. В Україні рівень туристичних послуг є індикатором добробуту населення, а розвиток цієї сфери сприяє розширенню внутрішнього ринку та економічному зростанню регіонів, включаючи Кіровоградську область. Серед ключових викликів для Кіровоградської області виділяється необхідність покращення туристичної інфраструктури, залучення інвестицій та підготовка кваліфікованих кадрів. Важливим напрямком є подієвий туризм, який включає організацію фестивалів, ярмарків, спортивних змагань та культурних заходів, що можуть значно підвищити туристичну привабливість регіону. Екологічний туризм також має стати пріоритетним напрямком розвитку, враховуючи

необхідність збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Для успішного розвитку туризму в регіоні необхідно розробити стратегію сталого розвитку, яка враховуватиме екологічні вимоги та сприятиме збереженню природних об'єктів. Активна маркетингова кампанія для підвищення обізнаності про туристичні ресурси області як на національному, так і на міжнародному рівнях є важливою складовою цього процесу. Це включає участь у туристичних виставках, розробку рекламних матеріалів, створення інформаційних центрів та використання сучасних інформаційних технологій для просування туристичних продуктів. Залучення місцевого населення до процесу розвитку туризму через створення робочих місць, підтримку підприємницької діяльності та проведення освітніх програм сприятиме підвищенню обізнаності про важливість туризму для регіональної економіки. Реалізація цих рекомендацій забезпечить сталий розвиток туристичної галузі та позитивно вплине на соціально-економічний розвиток Кіровоградської області в цілому.

Отже, розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, ефективну маркетингову політику, підготовку кваліфікованих кадрів, залучення інвестицій та підтримку різних видів туризму.

ВИСНОВКИ

Отже, регіон володіє значними можливостями для розвитку туризму, однак ці можливості потребують подальшої активізації та стратегічного підходу для повної реалізації. Дослідження показало, що Кіровоградська область має багаті природні ресурси, серед яких річки Південний Буг і Дніпро, численні малі річки, лісові масиви та мінеральні води. Ці ресурси створюють сприятливі умови для розвитку екологічного та оздоровчого туризму. Природні парки, заповідники та мальовничі ландшафти також є важливими складовими рекреаційного потенціалу регіону, які можуть приваблювати любителів природи та активного відпочинку. Культурно-історичні пам'ятки Кіровоградської області, включаючи численні музеї, театри, архітектурні споруди та місця історичних подій, є важливими елементами туристичних маршрутів і сприяють залученню туристів. Серед них особливо виділяються пам'ятки національного значення, які можуть стати центральними об'єктами туристичних програм. Важливою складовою культурного потенціалу регіону є проведення місцевих фестивалів, ярмарків та культурних заходів, які можуть значно збільшити привабливість області для туристів. Соціально-економічні ресурси області включають розвинену інфраструктуру гостинності, такі як готелі, санаторії, бази відпочинку та заклади громадського харчування, які забезпечують комфортне перебування туристів. Розвиток сільського зеленого туризму, який набирає популярності, пропонує туристам можливість відпочинку на природі з ознайомленням з місцевими традиціями та культурою, що є важливим напрямком для регіону.

Однак, дослідження виявило низку проблем, які обмежують розвиток туризму в області. Основними проблемами є недостатньо розвинута транспортна та рекреаційна інфраструктура, недостатні інвестиції в розвиток туристичних об'єктів та послуг, а також відсутність системного підходу до просування туристичного потенціалу регіону на національному та міжнародному рівнях. Низька відвідуваність регіону внутрішніми та міжнародними туристами свідчить про недостатню привабливість та конкурентоспроможність туристичних продуктів області. Для покращення ситуації та повної реалізації рекреаційно-

туристичного потенціалу Кіровоградської області необхідно впроваджувати системні заходи, спрямовані на розвиток інфраструктури, підвищення якості туристичних послуг, активне просування туристичних маршрутів та об'єктів, а також залучення інвестицій у туристичну сферу. Важливим є також розвиток професійних кадрів та підвищення рівня обслуговування туристів, що сприятиме збільшенню туристичних потоків та економічному зростанню регіону.

Покращення транспортної інфраструктури, включаючи розвиток автомобільних доріг та залізничного сполучення, дозволить покращити доступність регіону для туристів. Інвестиції в реконструкцію та модернізацію культурних та рекреаційних об'єктів, забезпечення відповідності міжнародним стандартам якості обслуговування та безпеки є ключовими аспектами для створення привабливого туристичного середовища. Активне просування туристичних можливостей Кіровоградської області через маркетингові кампанії, участь у міжнародних виставках та форумах допоможе залучити більшу кількість туристів та інвесторів. Сільський зелений туризм може стати однією з візитних карток регіону, пропонуючи унікальні можливості для відпочинку на природі та ознайомлення з місцевою культурою та традиціями. Зусилля щодо просування цього напрямку та організація різноманітних фестивалів і культурних заходів можуть значно підвищити туристичну привабливість регіону.

Отже, дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу Кіровоградської області виконало свою мету та завдання. Було проведено комплексний аналіз природних, культурно-історичних та соціально-економічних ресурсів регіону, виявлено основні проблеми та перспективи розвитку туризму. Розроблені рекомендації спрямовані на покращення використання туристичних ресурсів, розвиток інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності регіону. Реалізація цих заходів сприятиме економічному зростанню, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості життя населення Кіровоградської області, що підтверджує доцільність і важливість проведеного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Glossary of tourism terms | *UNWTO*. URL: <http://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (date of access: 17.05.2024).
2. Irtysheva I., Stehnei M., Orshoia N. Balanced development of tourism and resort and recreational sphere: international, national and regional vectors. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol. 8, no. 4. P. 96–101. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-96-101> (date of access: 18.05.2024).
3. Nod O. Conceptual basis of strategic guidelines for balanced regional development of the tourism industry. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2022. Vol. 304, no. 2(2). P. 104–110. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-18](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-18) (date of access: 19.05.2024).
4. Semenov V., Masniuk D. Essential determinants, principles and classification of tourism. *Scientific Bulletin of Flight Academy. Section: Economics, Management and Law*. 2022. Vol. 6. P. 113–119. URL: <https://doi.org/10.33251/2707-8620-2022-6-113-119> (date of access: 17.05.2024).
5. Tkach U. Sustainable development of the region's tourism sphere: theoretical basis and conditions of establishment. *Actual problems of innovative economy*. 2019. No. 3. P. 67–74. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-3-10> (date of access: 19.05.2024).
6. Żegleń P., Grzywacz R. Principles of Tourism and Recreation. Rzeszów: University of Rzeszów, 2014. 98 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/300112829_Principles_of_Tourism_and_Recreation (date of access: 19.05.2024).
7. Богданова Ж. Поняття та види туристичної діяльності в Україні. Вісник ЖДТУ. *Економічні науки*. 2009. № 4 (50). С. 194–198. URL: https://library.ztu.edu.ua/e-copies/VISNUK/50_4/194.pdf (дата звернення: 17.05.2024).

8. Давидюк Ю. В. Зміст та специфічні властивості туристично-рекреаційних послуг. ЖДТУ. 2016. С. 1–2. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/279.pdf> (дата звернення: 17.05.2024).
9. Екологічний паспорт Кіровоградської області за 2021 рік. Кропивницький : Кіровоградська. обласна військова адміністрація, 2022. 118 с. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Kirovogradska-obl- -2021.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
10. Загальна характеристика Кіровоградської області. Вікі ЦДУ. URL: https://wiki.cusu.edu.ua/index.php/Загальна_характеристика_Кіровоградської_області (дата звернення: 20.05.2024).
11. Закревська А. Курортно-рекреаційні ресурси Кіровоградської області. *Кропивницький*. URL: <https://kropyvnytskyi.name/uk/eternal-1644-kurortno-rekreacijni-resursy-kirovogradskoyi-oblasti> (дата звернення: 31.05.2024).
12. Колотуха О. В., Соколовський В. А. Використання рекреаційно-туристського потенціалу Кіровоградської області для розвитку внутрішнього туризму. Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2023. 30 с. URL: https://kr-rada.gov.ua/site/uploads/files/Ekonomika/1_vikorist-rekreates-turist.pdf (дата звернення: 31.05.2024).
13. Колотуха О. Рекреаційний туризм. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/index.php/node/2279> (дата звернення: 17.05.2024).
14. Колотухи О.В. Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки: монографія. Дніпро. ФОП Середняк Т.К. 2020. 287 с. URL: https://dspace.sfa.org.ua/bitstream/123456789/755/1/Kolotukha_turuzm.PDF (дата звернення: 31.05.2024).
15. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 271 с. URL: https://pidru4niki.com/1633082643762/turizm/geografiya_osnovnih_vidiv_turizmu#google_vignette (дата звернення: 18.05.2024).

16. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу : метод. вказівки для самост. роботи студентів, що навчаються за спец. «Екон. та с. Харків : Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2012. 60 с. URL: <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Туристсько-рекреаційні-ресурси-світу.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).
17. Кучеренко В. Аналіз наукових підходів до визначення рекреаційно-туристичної діяльності. *Contemporary International Relations: Topical Highlghs Of Theory And Practice : Monograph / ed. by N. Vasylyshyna. Warsaw, 2023. P. 620–647. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61244/1/Кучеренко%20В.С.%20%20Аналіз%20підходів%20до%20визначення%20рек.-тур.%20діяльн..pdf>* (date of access: 17.05.2024).
18. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2007. 424 с. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Мальська_Туристичний%20б_знес.pdf (дата звернення: 17.05.2024).
19. Мелешко К. К. Організаційно-економічні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону: автореф. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Харків, 2021. 282 с. URL: https://www.ndc-ipr.org/media/spec_council/abstracts/Dis_Мелешко.pdf (дата звернення: 17.05.2024).
20. Монастирський В. Природні ресурси і рекреаційні комплекси світу: навч. посіб. Львів: ННБК “АТБ”, 2022. 200 с. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Monastyrskyy-Pryrodni-resursy-RK-svitu-book-2022.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
21. Нездоймінов С. «Зелений» вектор регіонального туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 2 (45). С. 348–353. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/681/1/Нездоймінов%20С.>

- [Г.%20»Зелений»%20вектор%20регіонального%20туризму.pdf](#) (дата звернення: 19.05.2024).
22. Паньків Н. Туристичне ресурсознавство : навч. посіб. Львів: Укр. бестселер, 2011. 238 с. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Pankiv-N.-Turystychne-resursoznavstvo-2011-book.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
23. Поливач К. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України: монографія/ Ін-т географії НАН України, 2012. 208 с. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/P> (дата звернення: 20.05.2024).
24. Полчанінова І. Л., Покоłodна М. М. Рекреаційні комплекси світу : конспект лекцій для студентів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти всіх форм навчання. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекет., 2021. 182 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/60187/1/2021%20171Л%20КЛ%20ПКС.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
25. Про затвердження обласної програми розвитку туризму у Кіровоградській області на 2022-2027 роки: Кіровоградська обласна рада. Рішення від 03 грудня 2021 року № 209. Кропивницький. URL: <https://oblrada.kr.ua/decission/2912/pro-zatverdzhennya-oblasnoi-programi-rozvitku-turizmu-u-kirovogradskij-oblasti-na-2022-2027-roki--13-12-2021> (дата звернення: 31.05.2024).
26. Про регіон - Інформаційний туристичний портал Кіровоградщини. *Інформаційний туристичний портал Кіровоградщини.* URL: <https://travel.library.kr.ua/region/> (дата звернення: 20.05.2024).
27. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
28. Рекреація. *ВУЕ.* URL: <https://vue.gov.ua/Рекреація> (дата звернення: 17.05.2024).
29. Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України. : підручник. Чернівці : Чернів. нац. ун-т,, 2010. 552 с. URL:

- <https://drive.google.com/file/d/1vGWytg1zHAB0j1Z95UR2Oq0uEiQbIwwa/view> (дата звернення: 20.05.2024).
30. Семенюк Л. Розвиток туристичної галузі в Кіровоградській області: стереотипи і реальність. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-33> (дата звернення: 31.05.2024).
31. Стратегічний аналіз соціально-економічного розвитку Кіровоградської області. Кропивницький : Кіровогр. облдержадмін., 2019. 211 с. URL: <https://economika.kr-admin.gov.ua/files/sag0719.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
32. Стратегія розвитку Кіровоградської області на 2021-2027 роки. Кропивницький : Кіровогр. облрада, 2020. 248 с. URL: <https://economika.kr-admin.gov.ua/files/str1-lish-270320.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
33. Сучасні тенденції розвитку туристичного ринку України та Кіровоградської області. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/mizhnarodna-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-stratehii-innovatsiinoho-rozvytku-pryrodnychkh-dystsyplin-dosvid-problemy-ta-perspektyvy/sektsiia-3-heohrafiia-ta-pryrodokorystuvannia/10937-suchasni-tendentsiyi-rozvytku-turystychnoho-rynku-ukrayiny-ta-kirovohradskoyi-oblasti> (дата звернення: 31.05.2024).
34. Туристичний збір: більше 470 тис. грн отримали від платників місцеві бюджети Кіровоградщини у січні-квітні поточного року. kr.tax.gov.ua. URL: <https://kr.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/784449.html> (дата звернення: 31.05.2024).
35. Фоменко Н. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2007. 312 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Fomenko.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
36. Хьюмен Ресearч. Дослідження внутрішнього та виїзного туризму українців: звіт за результатами опитування. Державне агентство розвитку туризму, 2021. 214 с. URL:

<https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGJjEUCFkzBfAsIVbke9A/view> (дата звернення: 20.05.2024).

37. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. С. 1–12. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ttp.pdf (дата звернення: 18.05.2024).
38. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. Ефективна економіка. 2015. № 12. С. 1–7. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/57.pdf (дата звернення: 17.05.2024).